

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

A. M. van Leeuwen / Vlaardingen

Een liefelijke reuk van Christus

2 Korinthiërs 2 : 15, 16

De tijd dat de kerk haar stempel zette op de samenleving is lang voorbij. De tijd dat de kerk altijd nog een stem in het kapittel had gaat voorbij. Maar ook in de tijd waarin de invloed van de kerk al op zijn retour was, bleef er nog wel een zeker respect voor het standpunt van de gelovige bestaan. Dit respect is nu aan het verdwijnen.

Een gevolg is, dat veel christenen met hun houding niet goed raad meer weten. Iets wat op zich geen verwondering wekt. De invloed van de kerk, van de christelijke politiek en van de christelijke waarden was tot voor kort nog aanzienlijk. Die invloed bood een stuk zekerheid. Het was de rugdekking van waaruit je als christen in de samenleving kon opereren. Maar die rugdekking begint weg te vallen. Niet de voorstanders, maar de tegenstanders van abortus provocatus hebben zich tegenover de publieke opinie te verantwoorden. En eenzelfde ontwikkeling tekent zich af met betrekking tot het toepassen van actieve euthanasie. Op gevoelens die algemeen onder de mensen leven kunnen christenen steeds minder een appèl doen. We voelen ons in de verdediging gedrongen. En dat zijn wij niet gewend. Tenminste niet in de mate waarop dat vandaag gebeurt.

—o—

Het gevaar is nu groot, dat wij als gemeente van Christus onze toevlucht gaan zoeken in een reactiehouding. We zijn overal tegen. En wij zien het zwaartepunt van onze roeping liggen in het tegenstand bieden aan elke anti-christelijke beweging, die wij op het spoor komen. Een houding, die wij dan al gauw opsieren met het etiket 'profetisch'.

Ik wil daar de vinger bij leggen. Het is bittere noodzaak, dat wij als gelovigen een duidelijk 'nee' laten horen tegen allerlei schendingen van de grenzen die God heeft gesteld. Maar het is de vraag, of in dat nee-zeggen nu ook het zwaartepunt van onze roeping ligt. Het is de vraag, of nee-zeggen het éérst noodzakelijke is. Het zou wel eens een bij-komend onderdeel van onze opdracht kunnen zijn.

„Wij zijn een liefelijke reuk van Christus voor God” (2 Kor.

2 : 15). Dat is voor Paulus het uitgangspunt, als hij een omschrijving geeft van zijn roeping. En wij moeten hem daarin maar volgen. Wanneer wij ons bezinnen op onze taak in deze wereld, dan dient voorop te staan de opdracht om „een liefelijke reuk van Christus” te zijn. Deze wat uitzonderlijke uitdrukking ontleent de apostel aan de oud-testamentische offerdienst. De brandoffers in de tempel waren „een liefelijke reuk” voor de HERE. Daarbij aansluitend zegt Paulus: „Wij zijn een liefelijke reuk van Christus voor God”.

Primair is dus, dat er iets goeds van ons moet uitgaan, iets dat aangenaam is voor God. Sterker nog: wij moeten de reuk zijn die van Christus' offer opstijgt. Wij moeten in onze omgeving verspreiden de geur van de verzoening, die Christus aan het kruis verworven heeft. Dáár begint onze taak. Daar ligt ook het zwaartepunt van die taak.

„Een liefelijke reuk van Christus zijn wij voor God onder hen, die gered worden, en onder hen, die verloren gaan; voor dezen een geur van de dood ten dode, voor genen een geur van het leven ten leven” (2 Kor. 2 : 15, 16). Wanneer wij vasthouden aan onze opdracht om „een liefelijke reuk van Christus” te zijn, dan zal dat gevolgen hebben. Maar geen gevolgen, waar wij op aan kunnen sturen. Aan het licht zal komen, wie de HERE heeft bestemd tot het leven en wie tot de dood. Sommigen zullen deze reuk niet kunnen verdragen, anderen zullen er door opleven.

De reactie zal dus niet uitblijven. Wanneer wij tenminste trouw blijven aan onze positieve opdracht „een liefelijke reuk van Christus” te zijn en er voor waken ons niet bij voorbaat al op het zijspoor van „nee-zegger” te laten manoevreren.

—o—

Meer nog dan wij vandaag, stond Paulus zonder enige rugdekking in een heidense cultuur tegenover een hem meestal vijandig gezinde Synagoge. Vanuit die situatie is zelfs het hele Nieuwe Testament geschreven. En toch liet de eerste gemeente zich niet in de verdediging dringen; toch liet die eerste gemeente haar taak niet opgaan in het aanzeggen van het oordeel aan een verdorven wereld.

Dat is veelbetekenend. En dat zal steeds meer gaan betekenen voor de gemeente vandaag. Voor ons, die de rugdekking van een omgeving, waarin de kerk gerespecteerd wordt, kwijt beginnen te raken.

„Een liefelijke reuk van Christus” zijn, die opdracht kunnen wij vervullen, ook zonder de steun van uiterlijke zekerheden. Omdat die opdracht rust enkel en alleen in de dood en de opstanding van onze Here.

Over het samenleven der kerken (slotwoord)

De artikelen van ds G. Janssen over het samenleven der kerken heb ik geboeid en met aandacht gelezen. Zij waren op mijn verzoek geschreven in reaktie op mijn artikelen, die de titel droegen „Pleidooi voor een federatief kerkverband”.

Allereerst heeft mij de toon getroffen. De Fransen hebben een spreekwoord dat luidt: het is de toon, die de muziek maakt. Als ik op dit spreekwoord alleen afga kan ik zeggen dat het antwoord van ds Janssen muziek heeft gemaakt, goede muziek, muziek die wij als kerken in ons samenleven bijzonder nodig hebben. Hij heeft mij persoonlijk aangesproken — ik denk aan het eerste artikel — en dat heb ik mij ook aangetrokken — daarna heeft hij mijn grondstelling aangevochten in het tweede artikel (of wat hij dacht mijn grondfout te zijn) en daarna heeft hij in artikel 3 en 4 mijn pleidooi voor een federatief kerkverband afgewezen als een vorm van kerkverband, dat „te weinig inhoud heeft, niet voldoet aan de behoeften van de gemeenten, en ook te weinig beantwoordt aan de diepe en inhoudrijke geestelijke band, die ze verenigt.”

2. Wil een verder gesprek zinvol zijn dan zouden wij de draad weer moeten opnemen bij het tweede artikel van ds Janssen waar hij de basis legt voor zijn visie op kerkrecht en kerkverband.

Zijn gedachtengang gaat daar als volgt: De reformatorische christenen hebben *tegenover* de dopersen e.a. altijd geleerd dat Christus *Herschepper* is van het geschapen en gevallen leven. Recht (en kunst en wetenschap enz.) behoort bij het leven zoals God het geschapen heeft. Daarom mag het niet verfoeid worden — ook niet in de kerk — maar moet het kerkrecht juist geheel onder de herscheppende kracht van Christus tot zijn ware inhoud

en bedoeling worden omgevormd. Ds Janssen brengt dit tegen mij in stelling, want ik heb in mijn artikelen bij herhaling gesproken over het gevaar van een alleen maar juridische kontaktoefening tussen de gemeenten. „Wij moeten wèg van het juridische — náár het geestelijke”, heb ik geschreven.

Toch heeft ds Janssen geheel gelijk toen hij schreef dat hij vermoedde dat ik het in artikel twee wel met hem eens zou zijn. Ja, in de samenvatting die ik net van zijn tweede artikel gaf, ben ik het geheel met hem eens. Ik denk dat iedere samenlevingsvorm een juridisch aspect heeft. Het gezin, en de school en de staat, zij hebben allemaal een juridisch aspect. Dat geldt ook voor een samenlevingsverband van 92 plaatselijke kerken.

Het verschil van mening ligt niet op dit punt, het ligt op de uitwerking van die stelling. Het kernpunt is namelijk dit dat ieder samenlevingsverband een juridisch aspect heeft, *dat geheel aansluit bij de aard en het karakter van dat samenlevingsverband*. Daarom is er een groot verschil tussen het recht op school (een meester geeft de leerling strafregels op bij het overtreden van een gebod) en het recht in een huwelijk — waar de man aan de vrouw geen strafregels kan opgeven — of omgekeerd — als hij of zij de rechtsregels van het huwelijk overtreedt.

Dat komt omdat de school een leer-gemeenschap is en het huwelijk een liefde-gemeenschap. Wie het recht van het ene verband verwacht met het recht van het andere verband, die begaat enorme fouten.

Nu is mijn vraag aan het adres van ds Janssen: Zouden de moeiten en spanningen in de officiële samenlevingsverbanden der kerken niet misschien daaruit voortkomen dat deze enorme fout bij het kerkrecht is begaan en nu ook nog dreigt te worden begaan dat men het recht van de kerken niet geheel naar het eigen karakter van de kerk heeft samengesteld, maar haar ontleend heeft aan het staatsrecht?, of de Oudtestamentische wetgeving. Volgens mij is ons kerkrecht nog steeds vol van oud zuurdesem dat afkomstig is uit de middeleeuwse kerk, die haar

pastorale notities

KLAPPEN UITDELEN

Wie weet nog iets van de Kamper professor Greijdanus?

Voor mijn tijdgenoten aan de hogeschool en voor degenen die nog ouder zijn, blijft hij een begrip op zichzelf. Hij schreef commentaren op boeken van het Nieuwe Testament. Oerdegelijk wetenschappelijk werk. Maar af en toe maakt hij een praktische opmerking bij de tekst die hij behandelt. Zo was hij bezig met de uitleg van Lukas 12 en dan opeens, als hij met vers 45 bezig is, schrijft hij een pastorale notitie. Het gaat over de slaaf, die door zijn heer is aangesteld om de bediende op tijd hun deel te geven. Maar als de heer lang wegblijft, begint die slaaf of rentmeester de slaven en slavinnen te slaan. Greijdanus schrijft: „Door klappen uit te delen, probeert hij hen eronder te

houden. Bij dienaren des Woord kan zulks voorkomen: wanneer zij in hun prediking en andere verzorging aan de gemeente niet geven, wat deze behoort te ontvangen, wordt de gemeente ontevreden en ze slaat misschien onkerkelijke wegen in, of wegen die niet goed zijn, maar dan gaan die dienaren des Woords proberen met hardheid en met toepassing van de tucht de gemeente toch in bedwang te houden”.

Zo'n opmerking blijft je bij. Hoe gauw ben je gepikeerd als sommigen niet tevreden zijn over je preek of je andere werk en het misschien elders zoeken. Je bent ergens niet voor gevraagd of in één of andere zaak niet gekend. Dan zou je in een preek kunnen afreageren of tijdens een bezoek. De zweep er eens over! Je zult het ze eens goed aan het verstand brengen. Er moet wat aan gedaan worden! We moeten maatregelen treffen! En dan komt die oude Greijdanus via z'n boek over Lukas met de vraag: Heb je de gemeente wel gegeven wat ze verwachten mocht, de rijke en blijde prediking van haar heil? Hoe komt het toch, dat sommigen gaan zwerven en dwalen?

A. H. Algra, Sliedrecht

kerkrecht heeft ontleend aan deels de Oudtestamentische visies op priesterschap en ambt en deels het Romeinse staatsrecht. Dat werkt tot vandaag toe door op z.g. kerkelijke vergaderingen, waar een onzichtbare spanning hangt. Kom je samen als broeders en zusters van Christus' kerk — voor een lezing — of een preek — of een discussie, dan is de sfeer altijd bijzonder goed — er kan worden gezongen en gebeden — en ieder gaat verheugd naar huis. Maar zodra er een officiële kerkelijke vergadering is moet je vechten tegen een onzichtbare spanning die over dit soort vergaderingen hangt: punt één: je moet je ineens legitimeren wat op geen enkele andere vergadering nodig is, punt twee: er kan worden gestemd — en dan is er geen ontwijken meer mogelijk en punt drie: in het oude kerkrecht was er de zwaarmacht: er konden sancties genomen worden, zoals ik zelf aan de lijve het ondervonden in 1970.

Dat komt omdat hier een kerkrecht een rol speelt dat niet naar de eigen aard van de gemeente van Christus is — maar ontleend is aan staatsrecht, waar legitimatie, stemming en zwaarmacht wezenlijk zijn. Want de staat regeert de onderdanen van boven.

Hoe moet het dan?

Nu daarvoor heb ik geprobeerd om drie grondregels uit de bijbel zelf samen te stellen die aan alle regelingen ten grondslag moeten liggen om de eigen aard van de gemeente van Christus te waarborgen.

Ons kontakt moet er een zijn — in de Geest, onder lofprijzing, vanuit

de liefde, zonder sancties van bovenaf, geleid door het Woord, met alle respect voor de vrijheid van de plaatselijke kerk, in voortdurende diepe afhankelijkheid van Jezus Christus zelf, in dienstbetoon aan elkaar en toewijding aan Zijn Rijk. Als dát alles in kerkelijke vergaderingen een eerste rol speelt dan komen alle afspraken en regelingen er vanzelf wel in orde. In een goed huwelijk bekommer je je ook niet over het huwelijksrecht. In die zin zou ik nu, bij herhaling, heel het proces van het vormen van een nieuw kerkelijk accoord willen *relativeren*.

Intussen realiseer ik mij dat ik hiermee weer een heel nieuwe artikelenreeks over dit onderwerp kan uitlokken.

Dat was mijn bedoeling niet. Het ging er in dit laatste artikel om om de discussie over dit onderwerp voorlopig af te sluiten.

Veel van wat ds Janssen heeft gezegd heeft mijn instemming. Mijn hoofdpunt bij zijn artikelen blijft die voor mijn besef haast mystieke grootheid van „het kerkrecht”. Ik zou dat z.g. kerkrecht veel kritischer te lijf willen gaan en bij regelingen tussen de gemeenten niet verder willen gaan dan dat wat het N.T. zelf zegt.

3. Maar laat mij eindigen met te zeggen wat ik van deze artikelen van ds Janssen geleerd heb. Ik heb er uit geleerd dat *vrijheid niet gelijkgesteld mag worden met vrijblijvendheid*. Heb ik zelf aanleiding gegeven tot deze gedachte? Het is best mogelijk. Dat was dan ongewild.

IN DIT NUMMER

- 321 Ds A. M. van Leeuwen, Een liefelijke reuk van Christus
- 322 Drs W. G. Rietkerk, Over het samenleven der kerken (slot)
- 323 A. P. de Boer en Prof. dr. ir. E. Schuurman, Gereformeerde Oecumenische Synode (G.O.S.)
- 325 Prof. dr H. J. Jager, Zo was het
- 326 M. de Jonge, Van de rechtvaardigen (2)

Want één ding wil ik met ds Jansen graag onderstrepen dat de *vrijheid* die iedere plaatselijke gemeente in Christus heeft ontaardt in een karrikatuur als het leidt tot een houding van vrijblijvendheid tegenover elkaar. Zo van: iedere gemeente zit op zijn eigen eiland, en neemt de houding aan tegenover zustergemeenten van: raak mij niet aan, want dan word ik kwaad.

Vroeger vormde een heel kerkverband een soort bolwerk — om niet te zeggen: ivoren toren, waarin wij ons terugtrokken en de contacten naar buiten afweerden, nu zou het gevaar kunnen dreigen dat dit soort bolwerk — isolatie-drang gaat doorwerken met betrekking tot de plaatselijke gemeente.

Dat zou een ramp zijn. Dat is ook niet wat ik heb bedoeld met mijn nadruk op de vrijheid die iedere gemeente in Christus heeft. Die vrijheid is geen vrijblijvendheid, en trekt zich niet terug in een soort

gekwetste isolatie — maar stelt zich juist *open* op tegenover in de eerste plaats alle zusterkerken en *maakt zichzelf* daardoor wellicht kwetsbaar. Zoals Christus Zich kwetsbaar maakte. Zelfs tegenover het Sanhedrin.

Tot slot heb ik nog één toevoeging: Er is vaak gezegd dat wij bij de vorming van een kerkelijk accoord moeten rekening houden met andere kerken. Hierbij werd altijd de Christelijk Gereformeerde Kerk genoemd. Zij leven onder een kerkenordering — doen wij het ook, dan worden wij sneller één.

Uit de verslagen die ik heb gelezen van de synode van de Christ. Geref. Kerk in Trouw is mij gebleken dat wij deze filosofie wel kunnen vergeten. Op hun synode is het contact met onze kerken afgemeten aan een statistisch onderzoek naar de situatie in de plaatselijke gemeente. Ik ga nu niet in op een beoordeling

van die maatstaf, al spreek ik wel mijn bevreemding uit over het feit dat deze plaatselijke contacten zo laag werden gewaardeerd. Als je maar 90 gemeenten telt, zoals wij doen, en er van die 90 gemeenten ongeveer één op de 5 in totale wederzijdse erkenning en aanvaarding leven met de Christ. Geref. Kerk lijkt mij dat niet zo gek. Als dan blijkt dat twee op de 5 nog met de Christ. Geref. Kerk in gesprek zijn lijkt mij dat nog meer belovend... Maar goed, ik treed nu niet in een beoordeling van die uitspraken van de Christ. Geref. synode — die niemand nog gelezen heeft — maar wel wijs ik er op dat bij deze uitspraken het al of niet hebben van een kerkelijk accoord geen rol speelde. Intussen vind ik die overweging — om te rekenen met andere kerken en groepen bij ons samenleven als kerken — wel heel belangrijk. Ik ben erg blij dat er op de komende landelijke vergadering wordt ge-

sproken over een eventueel toetreden tot de G.O.S. — de Gereformeerde Oecumenische Synode. Daar zou ik nog aan toe willen voegen: vergeet de Evangelische Alliantie niet! Alle kerkeraden hebben plaatselijk een verzoek gekregen om aan deze E.A. mee te doen. Ik hoop dat velen daar gehoor aan geven. In deze E.A. zijn verschillende andere kerken vertegenwoordigd, zoals de Baptisten en Vrij-Evangelischen, die op grond van het N.T. menen dat een federatief kerkverband de beste vorm is die plaatselijke gemeenten met elkaar kunnen kiezen. Wie weet kunnen wij van hen nog wat leren.

Maar er schijnt ook toenadering te zijn tussen de G.O.S. en de E.A. op meer bestuurlijk niveau. Ook dat is veelbelovend voor de vorming van een nieuwe bijbelgetrouwe oecumene, die in onze tijd veel voor de zaak van Christus zou kunnen betekenen.

Begin volgend jaar hopen onze kerken te Breukelen in landelijke vergadering bijeen te komen.

De kerkeraden hebben met het oog op deze vergadering al diverse rapporten en voorstellen ontvangen.

De redactie heeft de bedoeling een aantal van deze rapporten en voorstellen te publiceren, hetzij in z'n geheel, hetzij in de vorm van een samenvatting, opdat niet alleen kerkeradsleden zullen weten wat er zoals in Breukelen besproken zal worden.

In een van de vorige nummers heeft u het rapport van de Commissie voor de geestelijke verzorging van militairen kunnen lezen; in dit nummer maken we een begin met de publikatie van het rapport van de waarnemers op de Gereformeerde Oecumenische Synode te Nîmes.

De redactie

A. P. de Boer, Nijkerk / E. Schuurman, Breukelen

Gereformeerde Oecumenische Synode (1)

RAPPORT van de waarnemers bij de Gereformeerde Oecumenische Synode te Nîmes, 14 t/m 25 juli 1980.

(Bijlage bij het Rapport van de Commissie voor contact en samenwerking met andere kerken inzake de Gereformeerde Oecumenische Synode, september 1980.)

1. INLEIDING

1.1. Omvang

De Gereformeerde Oecumenische Synode (G.O.S.) is een samenwerkingsverband van een kleine veertig kerken van gereformeerde signatuur vanuit de gehele wereld. De lidkerken — in omvang uiteenlopend van net 800 tot meer dan 800.000 leden — komen uit Malawi, Zimbabwe, Zambia, Zuid-Afrika, Botswana, Japan, Sri Lanka, Frankrijk, Ierland, Nederland, Schotland, Mexico, Verenigde Staten, Canada, Argentinië, Brazilië, Australië, Nieuw-Zeeland en Indonesië. Vanuit Nederland zijn de Gereformeerde kerken (syn.) en de Christelijke Gereformeerde kerken lid.

1.2. Grondslag

De grondslag van de G.O.S. wordt gevormd door de Heilige Schrift zoals die wordt uitgelegd in een aantal gereformeerde belijdenisgeschriften, w.o. de Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Dordtse Leerregels en de Westminster confessie. De constitutie van de G.O.S. zegt verder letterlijk: „De Heilige Schrift is, zowel in zijn geheel als in elk deel afzonderlijk, het onfeilbare en eeuwig blijvende Woord van de levende Drieënige God, absoluut gezaghebbend in alle zaken van geloof en leven.” (Constitutie, art. 2)

Slechts die kerken kunnen lid worden van de G.O.S., die a) het gereformeed geloof belijden en handhaven en de grondslag van de G.O.S. onderschrijven; b) de kenmerken van de ware kerk vertonen en zich houden aan het voornaamste beginsel van gereformeerd kerkrecht, nl. het hoofdzijn van Christus. (Constitutie, art. 5)

1.3. Doelstelling

De G.O.S. wil een platform zijn, waar kerken die zich één weten in het geloof in de Christus der Schriften, elkaar helpen, adviseren, waarschuwen, bemoedigen, samen de Bijbel bestuderen om de wil van God in de vele vraagstukken van onze tijd te verstaan en „eenstemmig getuigenis geven van het gereformeerd geloof temidden van een wereld die leeft in dwaling en rondtast in duisternis en tegenover kerken die de waarheid van Gods heilig Woord verlaten hebben.” (Constitutie, art. 3)

1.4. Karakter

De G.O.S. is niet bedoeld als een super-kerkelijk orgaan of als een internationale meerdere vergadering. Ten onrechte suggereert de naam „synode” dat de G.O.S. besluiten zou kunnen nemen die de kerken binden. In werkelijkheid hebben G.O.S.-besluiten slechts een adviserend karakter, hoewel de lidkerken verplicht zijn om deze ernstig in overweging te nemen. (Constitutie, art. 4)

De activiteiten van de G.O.S. tussen de opeenvolgende synodes zijn zeer beperkt. In deze interimperiodes worden de lopende zaken afgehandeld door algemeen secretaris dr. P. Schrotenboer en het zgn. Interim Comité (I.C.) dat gevormd wordt door de leden van het moderamen van de laatste synode. Tevens voeren het I.C. en andere door de synode benoemde commissies dan de opdrachten uit, die de laatste synode hen gegeven heeft.

Van verdergaande activiteiten in deze interimperiodes zoals eigenmachtige uitspraken over allerlei aktuele vraagstukken waaraan andere internationale oecumenische organisaties zich vaak schuldig maken is geen sprake.

De G.O.S. komt als regel elke vier jaar gedurende tien of twaalf dagen bijeen en vergaderde in Nîmes voor de negende keer sinds de oprichting in 1946.

1.5. Financiën

Alle lidkerken dragen bij in de kosten die de G.O.S. maakt; de hoogte van de bijdrage varieert naar gelang van de omvang en de draagkracht van de kerken. Dat leidt tot de o.i. weinig ideale situatie dat drie kerken, t.w. de Gereformeerde kerken (syn.) in Nederland, de Nederduits-Gerefor-

meerde kerk (blank) in Zuid-Afrika en de Christian Reformed Church in Noord-Amerika, samen tweederde van de G.O.S.-inkomsten voor hun rekening nemen. De financiële situatie waarin de G.O.S. verkeert is rond-uit slecht te noemen. Gerekend over de jaren 1977 t/m 1979 bedroegen de uitgaven gemiddeld 52.000 dollar per jaar. Slechts door een zeer zuinig beleid en de grote inzet van alg. secr. dr. Schrotenboer wordt ieder jaar weer een tekort voorkomen. Gevolg is wel, dat diverse zaken waartoe vorige synodes besloten – zoals de broodnodige benoeming van een assistent voor Schrotenboer – door geldgebrek niet uitgevoerd worden.

Als uitsluitend met het zielental gerekend wordt zullen onze kerken jaarlijks voor een bedrag van ca. 1200 dollar aangeslagen worden, wat neerkomt op nog geen f 0,10 per ziel per jaar. De Landelijke Vergadering van Wezep besloot reeds om, onafhankelijk van het al of niet toetreden tot de G.O.S., met dit bedrag in de kosten van deze organisatie te gaan bijdragen. Dr. Schrotenboer attendeerde ons er in Nîmes vriendelijk op, dat dit totnogtoe niet gebeurd is. O.i. moet dit verzuim op korte termijn goedge- maakt worden. Tevens pleiten wij ervoor om – in overleg met dr. Schrotenboer – onze bijdrage voor de toekomst meer in overeenstemming te brengen met de draagkracht van onze kerken.

1.6. Waarnemers in Nîmes

Ondergetekenden waren in Nîmes als waarnemers voor onze kerken aanwezig. Wie zich waarnemers mocht voorstellen als passieve pottekijkers die zwijgend het gebeuren gadeslaan heeft een verkeerd beeld van wat het instituut waarnemer in G.O.S.-verband inhoudt. Binnen de G.O.S. hebben waarnemers weliswaar in de plenaire vergaderingen geen stem- en spreekrecht, maar wordt hen wel de mogelijkheid geboden om actief aan het uiterst belangrijke en vaak beslissende voorbereidende commissiewerk mee te doen. Die mogelijkheid hebben beide ondergetekenden benut – in de commissie die zich bezighield met de ontwikkelingen in de Geref. (syn.) kerken resp. de commissie over de politieke en sociale roeping van de kerk – teneinde een zo goed mogelijk beeld van binnenuit te krijgen van het reilen en zeilen van de G.O.S. Met genoegen denken we terug aan de goede samenwerking met de broeders afgevaardigden van de Chr. Geref. Kerken – ds. G. Bilkes, ds. K. Boersma, prof. dr. J. van Genderen, prof. dr. W. van 't Spijker en prof. dr. W. H. Velema – en met ds. P. Kolijn, die als waarnemer voor de Geref. Bond in de Ned. Herv. Kerk aanwezig was.

2. DE DOELSTELLING VAN DE G.O.S. IN DE PRAKTIJK

2.1. Inleiding

Wie het verloop van de G.O.S. die van 14 t/m 25 juli te Nîmes plaatsvond, via de Nederlandse kranten gevolgd heeft, heeft daaraan wellicht de indruk overgehouden dat het in Nîmes alleen maar ging over contro-versiële zaken en dat vrijwel alle tijd heenging met debatten over onderlinge meningsverschillen in plaats van met gezamenlijke bezinning en eensgezindheid getuigen. Nu is het ongetwijfeld waar, dat er tot dusver geen G.O.S.-bijeenkomst is geweest waarop de interne problemen van de organisatie zo centraal hebben gestaan als in Nîmes. In hoofdstuk 3 van dit rapport zullen we daar uitvoeriger op ingaan. Toch zouden we een vertekend beeld geven van Nîmes als we het alleen daarover zouden hebben en zouden zwijgen over de manier waarop de eigenlijke doelstellingen van de G.O.S. die we hierboven vermeldde toch ook in Nîmes werden gerealiseerd.

2.2. Conferenties

In de week voorafgaand aan de G.O.S. vond in het verleden steeds een theologische en een zendingsconferentie plaats. Dat gebeurde ook in Nîmes en, al waren wij niet in de gelegenheid deze conferenties bij te wonen, de schriftelijke en mondelinge verslagen van deze conferenties maken duidelijk, hoe belangrijk dergelijke ontmoetingen zijn voor Gods kerken in de wereld. Wie via deze verslagen kennis neemt van de gezamenlijke worsteling van broeders uit alle werelddelen om de wil van God te verstaan in de problemen en vragen die in onze tijd op Zijn kinderen afkomen, ervaart de waarheid van het woord, dat we pas „samen met alle heiligen” de hoogte, lengte, breedte en diepte van Christus' liefde gaan verstaan. Dat we in deze tijd waarin satan's aanvallen steeds krachtiger en listiger worden – zoals je in de gesprekken met afgevaardigden in Nîmes kon horen, niet alleen in West-Europa, maar overal ter wereld – elkaar als gemeenten van Christus van Oost en West en Noord en Zuid meer dan ooit nodig hebben, komt rond zulke ontmoetingen als in Nîmes weer met klem onder de aandacht.

Thema van de zendingsconferentie in Nîmes was: „Profetisch getuigen in een verbijsterde wereld”. In het kader van dat thema spraken de deelnemers over drie deelonderwerpen: Het profetisch getuigenis van de kerk, de rol van christen-ouders en het getuigenis van de kerk tegenover de jeugd. In een „boodschap aan de kerken”, opgesteld door de conferentie-

deelnemers en later door de synode overgenomen, wordt de roeping van de kerk om in onze verscheurde en verdeelde wereld het profetisch Woord van God te verkondigen beklemtoond en nader uitgewerkt.

De theologische conferentie in Nîmes hield zich bezig met de verhouding tussen kerk en staat: een vraagstuk waarvoor de gemeente van Christus in vrijwel elk land komt te staan, maar dat tevens een van land tot land verschillende specifieke inhoud heeft, zoals ter conferentie bleek. Het conferentieverslag geeft een helder beeld van de grote problemen waarmee veel Gereformeerde kerken in hun verhouding tot de staat te maken hebben. He zou goed zijn wanneer aan de volgende zendings- en theologische conferenties van de G.O.S., in 1984, ook vertegenwoordigers van onze kerken zouden deelnemen.

Voor het eerst in de geschiedenis van de G.O.S. vond ook een jeugdconferentie plaats, waarop leden van G.O.S.-kerken die leiding geven aan het jeugdwerk ervaringen en opinies uitwisselden. De conferentie bleek zo'n succes, dat voor 1984 een nieuwe jeugdconferentie werd gepland, waarbij men ook jongeren uit de lidkerken hoopt te betrekken. Ook daar- aan zou vanuit onze kerken moeten worden meegewerkt, vooral omdat wij op het punt van het kerkelijk jeugdwerk zeer bevoorrecht zijn.

2.3. Omroep

Tot wat we de toerustings- en bemoedigingsfunctie van de G.O.S. zouden willen noemen moet zeker ook de omroepdag in Nîmes gerekend worden. Een hele dag werd uitgetrokken voor bezinning op de roeping van de kerk om voor de verkondiging van het Evangelie gebruik te maken van radio en televisie. De synodeleden hoorden toespraken waarin werd verhaald van de geweldige mogelijkheden die deze media bieden en van de zegen die God in tal van landen op dit kerkelijk omroepwerk geeft. In een speciaal voor deze gelegenheid uitgegeven boekje zijn de omroepactiviteiten van de G.O.S.-kerken op een rij gezet, en het is verrassend om te lezen, hoe sommige kerken veel meer via de media doen dan alleen maar kerkdiensten uitzenden. Het komt dan wel uiterst merkwaardig over om onder het kopje „Nederland” hoofdzakelijk informatie over de IKON aan te treffen. De synode deed een appèl op alle lidkerken om de kansen die God in omroep land geeft niet ongebruikt te laten.

(wordt vervolgd)

PSALM 12 VANDAAG

Melodie: O Gott vom Himmel, sieh' darein (Martin Luther)

1. O HEER, zie uit uw heiligdom
toch neer op deze aarde
en kijk naar uw gemeente om,
het volk dat U bewaarde.
Ons tal is klein, wij staan alleen,
want onder ons heeft menig een
uw woord en dienst verlaten.
2. Zij vrezen in hun overmoed
geen straffen op hun daden.
Zij menen: „Och, de HEER is goed,
geen wreker van het kwade.”
Zij denken: „Onze lieve Heer
kijkt minzaam op zijn schepsel neer –
Hij let niet op mijn paden.”
3. Uw volk wordt in de mist geleid
door herders zonder waarde
die leren dat de menselijkheid
het hoogste is op aarde.
Zo wordt uw volk van licht beroofd,
het vuur geblust, de Geest gedooft –
wij zien het volk ontaarden.
4. Maar God, die door zijn machtig woord
de wereld heeft geschapen,
Hij heeft naar onze klacht gehoord –
de Herder zal niet slapen!
God staat gereed om bij te staan
wie blijvend op zijn wegen gaan;
zijn woord geeft Hij als wapen.
5. Uw woorden zijn in 't smeltersvuur
als zilver echt gebleken:
U bent in het beproevingsuur
niet van uw volk geweken.
Wie U verwacht staat nooit alleen.
Leer ons tot heil van menig een,
o God, uw taal te spreken!

Joop Klein

H. J. Jager / Kampen

Zo was het (44)

De vorige keer eindigde ik met een aanhaling uit Gal. 5: „Vrucht van de Geest is liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid, zelfbeheersing.” Alles vrucht van de Geest. Maar die groeit niet vanzelf in ons leven. We zijn geen 'stokken of blokken'. Ook geen planten. Maar verantwoordelijke schepselen van God.

Dat laatste wordt door menig kerkmens vergeten. Luther vergat het ook wel eens. Hij schreef het volgende: „Waartoe elk ding geschapen is, dat doet het zonder wet en dwang. De natuur van de zon is dat ze schijnt, zonder gebod; een pereboom draagt uit zich zelf vrucht, ongedwongen. Drie en zeven móet geen tien zijn; dat is tien. Het is niet nodig, dat men onze Here God beveelt dat Hij goed moet doen, want Hij doet het onophoudelijk uit Zichzelf gewillig en gaarne”. Hij voegt daaraan toe: „Zo hoeft men de rechtvaardige niet bevelen, dat hij goede werken doen zal, want hij doet ze zonder gebod en dwang, omdat hij een nieuw schepsel is en een goede boom. Men mag hem daartoe opwekken, als tenminste het geloof rechtschapen en niet geveinsd en schijn is”. Luther was een man van groot geloof. Maar zulk een bewering vind ik niet ongevaarlijk. God dwingt niemand, maar dringt wel sterk aan. Ik zou niet weten waarom we niet mogen zeggen, dat Hij de rechtvaardigen bevéelt goede werken te doen. Niet als een tyran, maar als onze hemelse Vader. Ook de naar Gods beeld geschapen mens kán Gods bevel weerstaan. Ondanks Zijn dringend vermaan. Niets in ons leven gaat vanzelf. Ook niet „als vanzelf”. Al doende leren we wel, maar vanzelf, automatisch? Neen.

Dat blijkt toch ook uit Gal. 6 : 9: „Laten wij niet moe worden goed te doen, want wanneer het eenmaal tijd is, zullen wij oogsten, als wij niet verslappen”. Is het niet mogelijk dat gelovigen verslappen? Laten we daar maar voor oppassen. Wie meent te staan, zie toe dat hij niet valt. 1 Kor. 10 : 12.

Uit de brief aan Efeze zal ik één tekst wel nooit vergeten. Toen m'n grootvader al totaal dement was, riep hij vaak uit: „Want door genade zijt gij behouden, door het geloof, en dat niet uit uzelf: het is Gods gave; niet uit werken, opdat niemand roeme. Want Zijn maaksel zijn wij, in Christus Jezus geschapen om goede werken te doen, die God te voren bereid heeft, opdat wij daarin zouden wandelen”. Heel de verlossing is Gods gave. Alle roem is uitgesloten. Wie roemt roeme in de Here. Maar Gods gáve brengt opgáve voor de gelovigen mee. We zijn in en door Christus herschapen. Gods gave. Met de opgave om goede werken te doen. God bereidt de gelovigen daartoe voor. En wij zullen of moeten daarin wandelen. Daarin léven.

Evenals alle brieven eindigt Paulus ook de brief aan de Efeziërs met vermaningen. Met z'n opgaven zouden we kunnen zeggen. Zo in Efeze 4: „Als gevangene in de Here, vermaan ik u dan te leven in overeenstemming met de roeping, waarmee gij geroepen zijt. Met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid. En elkander in liefde te verdragen. En u te beijveren de eenheid van de Geest te bewaren door de band

van vrede”. We hoeven elkaar niet vertellen denk ik, dat vele gelovigen en vele kerken of kerkjes zich daartoe niet beijverd hebben. De geschiedenis van de Kerk bewijst dat het mogelijk is apostolische vermaningen of goddelijke bevelen te weerstaan! Het leven in goede werken gaat blijkbaar niet vanzelf. Van iemand, die denkt dat alles wel vanzelf gaat in het werk der verlossing, geldt dunkt mij een woord van Johannes: „hij bedriegt zichzelf en de waarheid is niet in hem”. Ondanks alle goede bedoelingen. Waaraan ik niet twijfel.

Efeze 4 : 17-32 draagt als opschrift: De nieuwe levenswandel. De gelovigen moeten breken met hun heidens leven van vroeger. „Gij helemaal anders” is een bekende tekst. Dat geldt ook het moderne heidendom, waarmee we tegenwoordig te maken hebben. Zalig, als wij „geheel anders” leven.

Nog één tekst wil ik noemen, omdat daaraan een herinnering is verbonden, aan „hoe het was”. Ik bedoel: „Bedrinkt u niet aan wijn, waarin liederlijkheid is. Maar wordt vervuld met de Geest en spreekt onder elkaar in psalmen, lofzangen en geestelijke liederen. En zingt en jubelt de Here van harte. En dankt altijd in de naam van onze Here Jezus Christus God de Vader voor alles”. Ef. 5 : 18-20. Omstreeks 1945 preekte over deze tekst een collega van elders. Wie het verhaal reeds kent, kan de volgende regels wel overslaan. Ofschoon het mogelijk wel eens goed is bepaalde verhalen nog eens weer te horen. De waarschuwing tegen dronkenschap lag m'n collega wel. Hij was geheelonthouder. Ook het slot behandelde hij met vuur en vaart. Hij was een liefhebber van de zang en van de muziek. Was vermoedelijk ook wel een voorstander van gezangen. Geen slechte zaak dunkt mij. Zingen wij wel ooit rechtstreeks een loflied op onze Here en God, Jezus Christus? Maar met het middenstuk wist hij geen raad. Hij was een voorstander van het „houden voor wedergeboren”. Wie de Geest had, hād de Geest en was vol van de Geest. Hoe kon hij dan ons vermanen om van de Heilige Geest vol te worden? Dat waren de gelovigen toch automatisch? Nu dan. Maar er staat toch maar: Wordt vervuld van de Geest. Wat maakte m'n broeder daarvan? Hij vertaalde en verklaarde dit zo: Laat zien, dat gij wedergeboren zijt! Hij was er gauw klaar mee. En ging over tot de psalmen en gezangen en liederen.

Daar hebt u nu levensgroot het gevaar van een zekere dogmatiek. Een leerstelling, dat de wedergeboorte bestaat in het instorten van een levenskiem. Die vanzelf of als vanzelf uitspruit en opbloeit in geloof en bekering. Als volbloed Kuypriaan kon m'n collega niet onbevange over deze tekst spreken. Waarschijnlijk kunnen of durven vele prekers het nog niet. Ik vroeg hem een uurtje ná de preek: Waarom heb je niet laten staan wat er staat? Z'n antwoord was: Maar daaraan kunnen wij toch niets doen? We zijn toch wedergeboren of niet-wedergeboren? We zijn toch vol van de Geest of niet? Dat moet toch betekenen: Laat zien dat ge wedergeboren zijt?

Maar wat moet een niet-wedergeborene dan met deze preek? Maar laten zien dat hij niet-wedergeboren is en niet vol is van de Heilige Geest? M'n collega en broeder gaf er geen antwoord op. Toen hij in de bus stapte zal ik hem wel toegeroepen hebben: Laat toch staan wat er staat! Dat zeg ik nog. We worden in deze tekst vermaand om te zorgen, dat we vol worden van de Heilige Geest. En leeg te blijven van de geest der wereld. O.a. ook maar leeg te blijven van wijn en sterke drank.

De Geestelijke of goddelijke wapenrusting van

Ef. 6 laat ik nu maar rusten. Laten we die maar aantrekken om weerstand te kunnen bieden in deze boze tijd en stand te houden. Na onze taak vervuld te hebben. Ons aller taak.

Maar nu dan het heerlijke briefje, vol van de blijdschap van het geloof, de brief aan de Filippenzen. Ook vol van vermaningen om goede werken te doen. Paulus begint met te zeggen, dat hij bidt, dat hun „liefde nog steeds meer overvloedig mag worden; gepaard met helder inzicht en alle fijngevoeligheid, om te onderscheiden, waarop het aankomt. Dan zullen we rein zijn en onberispelijk tegen de dag van Christus, vol van de vruchten der gerechtigheid, die te danken zijn aan Jezus Christus, tot lof en eer van God”. Durven wij zo bidden om „rein en onberispelijk” te zijn in de dag des oordeels? Vol van goede vruchten? De Filippenzen waren van nature toch niet beter dan wij?

Vaak zal ik over een tekst of gedeelte van deze brief geprekeerd hebben. Of ik durfde preken over Fil. 2 : 12 en 13 is een vraag, die ik niet kan beantwoorden. Waarschijnlijk is het niet. Vermoedelijk deed ik het eerst in de tijd van 1940-1946. Maar toen en later met grote vrijmoedigheid. Ik bedoel de bekende woorden: „Blijft uw behoud bewerken, met vrees en beven. Want God is het, die om zijn welbehagen zowel het willen als het werken in u werkt”. Dat klinkt mogelijk gereformeerd van allerlei snit nóg wat vreemd in de oren. Onze eigen zaligheid bewerken? 't Is dat Paulus het gezegd heeft. Anders zou het toch ongeloofwaardig zijn? Dat is toch onmogelijk? Als bewijs van die onmogelijkheid worden dan allerlei teksten uit de Schrift en de Belijdenis aangehaald. Toch moeten we deze maar zó laten staan, als hij daar staat. Die vermaning, we mogen wel zeggen dat bevel, geldt ook nog voor alle gelovigen. Men heeft wat aan deze tekst gemorrelt en gezegd: Dat werken moet je verstaan als uitwerken. M.i. zou dat niet veel aan de zaak veranderen. Maar er staat gewoon: werken. Arbeiden aan je eigen behoud. Of, zoals in de St. Vert. staat, aan je eigen zaligheid. Verder benadrukt men dat „met vrees en beving”. Alsof dat zou betekenen: of er veel van terecht komt is nog de vraag. Ik zou dat „met vrees en beven” met de kantt. verklaren als: „met een nederig gevoelen van uzelf en met grote en kinderlijke zorgvuldigheid, vrezend dat gij iets zoudt mogen doen of nalaten, waarmee gij God zoudt mogen vertoornen of dat ter zaligheid hinderlijk zou mogen zijn”. In elk geval heeft het niets te maken met slaafse angst of vrees. Maar met kinderlijk ontzag voor God. In volstreekte afhankelijkheid van Hem. Want Hij is het die in ons werkt het willen en het werken. Hij is met zijn Geest en door de kracht van het Evangelie werkzaam in ons leven. En zo stelt Hij ons in staat om te doen wat Hem behaagt. Zodat we Hem welbehagelijk zijn. Zó dat ons doen en laten Hem aangenaam is, zouden we kunnen zeggen.

Hoe het zit met de verhouding van Góds werken in ons leven en ónze werkzaamheid moet ons maar niet lang bezighouden. Wie doorziet dat geheel? 'k Heb eens bij iemand gelezen – bij wie weet ik niet – dat God voor 100% onze redding bewerkt. En dat wij het ook voor 100% doen. Alle roem komt aan Hem toe. Maar Hij doet het door ons. En als wij ons behoud niet werken of maar half of voor een kwart, dan is dat niet de schuld van de HERE. Alsof Hij ons behoud niet wil. Maar dan ligt de schuld bij ons en niemand anders. Laten wij ons maar niet druk maken met dat probleem van Gods werk en ons werk. Doch gewoon doen wat de HERE van ons vraagt. En niet

twijfelen of Hij ons wel zal geven wat nodig is om onze redding te werken.

Wat tot die zaligheid of redding behoort kunnen we lezen in de omgeving van deze tekst: Niet mopperen en ruzie maken. Zorgen dat we onkreukbaar zijn als echte kinderen van God. En dat er niets op ons is aan te merken. En dat we als lichten schijnen in deze duistere wereld. Zó zegt de apostel het.

Zullen we zo in dit leven al de volmaaktheid bereiken? Dat niet. Maar we moeten er wel naar jagen. Zoals Paulus schrijft in 3:12: „Niet dat ik het reeds zou verkregen hebben of reeds volmaakt zou zijn. Maar ik jaag er naar om te grijpen waartoe ik door Christus Jezus gegrepen ben”.

Er was in Voorthuizen een J.V. met de naam Fil. 4:8. Wel een mooie naam. Als men tenminste wist wat er in deze tekst staat. Die waren er dunkt mij niet veel. Het is een heerlijke tekst: „Tenslotte, broeders (en zusters zou Paulus zeggen als hij schreef in deze tijd) overweeg

steeds wat waar en verheven is, rechtvaardig en heilig, beminlijk en eervol, alles wat goed is en lof verdient. Breng in praktijk wat ik u geleerd en overgeleverd heb door mijn woorden en mijn daden. Dan zal God die de vrede geeft met u zijn”.

Het schijnt dat deze rij van deugden (wat waar en waardig enz. enz.) ook genoemd en aangeprezen werden door heidense filosofen. Zelf brachten zij er weinig of niets van terecht. Er was een bekende schrijver, die boekjes schreef tegen de slavernij en tegen de geldzucht en tegen geweld. Maar de man had een slavenstoet zonder tal. Hij werd miljonair, niet zonder schuld. En deed mee aan de geweldenarijen van Nero! Zo gaat dat vaak in de wereld. Zo gaat dat toch zeker niet, moet het in elk geval niet gaan met christenen? Zij kennen toch de kracht van Gods genade en de macht van het Evangelie en de almacht van de Heilige Geest?

’k Heb deze brief nog eens doorgelezen. ’k Vind daar het Evangelie van Jezus Christus. In Wie de Filippenzen hebben leren geloven. Tevens de

vermaning om te onderhouden alles, wat Hij gebiedt. Ze hebben navolgers van Hem te zijn. En aan Paulus hebben ze gezien en ze hebben het van hem gehoord, hoe ze hebben te leven. Nergens zegt de apostel, dat van een christelijk leven niets kan komen. Geen opmerking dat het wel niks zal worden met hen. Geen negatieve instelling van „och en ach”. Mogelijk denkt of zegt iemand: Maar dat wisten ze toch uit de Schrift? Mijn vraag is: hoe weet u dat. Wij denken allicht, dat ze daar heel de Bijbel kenden: Of althans heel het N.T. Zou het? Het heeft eeuwen geduurd eer er in een kerk een Bijbel was. En tot de 16e eeuw eer er een gedrukte H. Schrift was. Ze hadden daar deze brief. En mogelijk nog wat brieven van Paulus en anderen. Ze kenden daaruit de Here Jezus. En de kracht van Zijn opstanding! Kennen wij dat? Laten we er dan maar naar leven.

P.S. In no. 43 zaten wat drukfouten. Enige keren stond er Hand. in plaats van Rom. of Kor. Drukker of zetter hadden geen schuld. Schuldige was H.J.J.

M. de Jonge / Den Haag

Van de rechtvaardigen

(2)

De heer Janse was onderwijzer, hoofd van de School met de Bijbel, een tweemansschool, te Biggekerke (op Walcheren, vlak bij Middelburg). Toen het boek verscheen was hij 40 jaar.

Reeds vóór 1930 had hij als medewerker van het onderwijsblad „De School met den Bijbel” een aantal bijdragen gepubliceerd, die toen in het boek gebundeld werden. Je proeft bij het lezen telkens de man, die zijn collega's in de school en de leden van de schoolbesturen wil dienen. En daarin de leden van Gods gemeente, ouders, ambtsdragers, bij de hand neemt om met hen de Schriften te lezen.

De opzet van het boek is systematisch: 13 hoofdstukken, elk aanvangend met een korte inleiding, waarin het te bespreken thema is aangegeven. Daarna volgen stukken, alle met een tekst als uitgangspunt, die onderwijs uit de Schrift bevatten. Geen theologische verhandelingen, maar praktische uiteenzettingen, soms vertellingen gelijk. De uitwerking is, als gezegd, gericht op het gewone leven, dikwijls op het schoolleven. Telkens laat de schrijver zien hoe de HERE in dat gewone leven met Zijn kinderen omgaat, dat Hij acht op hun doen en laten en daarover oordeelt. Ook hoe er zijn, die Hem verlaten, soms op „vrome” manier, en hoe gevaarlijk dat is. Want met de HERE valt niet te spotten.

Misschien is dit voor ons geen

nieuws, in elk geval niets bijzonders? Kijk echter uit. Destijds is er ook wel eens zo gesproken, zonder dat de kern van het boek ontdekt werd. 't Woord van God is altijd verrassend en het gehoorzamen ervan kost strijd. Het ligt in het leven niet allemaal zo glad als wij dikwijls menen, althans graag wensen.

Als we thans, na vele kerkelijke moeiten, in „Van de rechtvaardigen” gaan lezen, treft het ons hoe de schrijver vijftig jaar geleden de situatie in de gemeenten onderkend heeft. Hoe wijst hij zwakke plekken aan, noemt duidelijk zonden, roept tot bekering en wijst de uitkomst aan: onze Heer Jezus Christus volgen en geen mensen-inzettingen vereren, hoe mooi die ook zijn. Had men toen maar naar dit onderricht en naar de vele waarschuwingen geluisterd!

Niet zonder reden zal de heer Janse het boek doen aanvangen met een hoofdstuk over *de zonden der rechtvaardigen*. Rechtvaardigen, ze mochten eens hoog van zichzelf denken! Confronteer ze maar eerst met hun zonde(n). Die komt vooral daarin naar voren, dat velen nauwgezet in hun godsdienst zijn en hun broeders en zusters hard veroordelen, als ze menen, dat die verkeerd gaan. Nette, zedelijk hoogstaande mensen zijn dat, ze leven in de gemeente, maar zijn ze „rechtvaardigen”? Nee, dat mogen alleen zij zijn, die de gerechtigheid van Christus hebben, de oprechten, de zachtmoedigen. Hoewel zondaars, je mag ze niet op één hoop gooien met hen, die Christus niet nodig hebben, de goddelozen (die ook in de kerk zijn). Dat doet Barth bijvoorbeeld en velen volgen hem.

Die twee: rechtvaardigen en goddelozen, leven met elkaar. Korën en onkruid groeien samen op. Hen onderscheidt hun afkomst en toekomst, maar zeker ook de levenspraktijk. Treffend is het stuk n.a.v. Ez. 16. Wij en onze kinderen „liggen midden in de dood”, onze baby's reeds. „Onrein, geheel niet in

een toestand om voor de HERE te verschijnen. Niet maar figuurlijk of dogmatisch of in de „kiem” – maar zeer concreet wezenlijk onrein krachtens de afkomst en gelijkenis van Adam”. Met zulke onreinen van nature heeft de HERE Zijn verbond opgericht, Hij heeft het slavinnetje getrouwd (vers 8) en gaf het geschenken in overvloed. Hij koos het uit, ging daarmee anderen bewust voorbij. En als dan die getrouwde met een ander gaat en zo het verbond breekt, wat moet er dan van haar worden? Velen uit de kerk gaan er aan onder Gods toorn, omdat ze hun heil ergens anders zoeken, maar over anderen ontfermt de HERE Zich, vergeeft hun zonden en Hij roept hen: rechtvaardigen zijn ze. Zouden die niet anders leven dan zij, die van „de wereld” (van de kerkelijke wereld) zijn? 't Is niet zo, dat de één „er aan doet” en de ander godsdienstig bezig is en alles zo ernstig meent. Het is Gods roepstem, die het schaap hoort en volgt of die de bok z'n eigen weg verder doet gaan. Olie in de lampen of niet.

Als vanzelf komen we dan bij het volgende hoofdstuk „het geluk der rechtvaardigen”. Want welgelukzalig is hij, wiens zonde bedekt is. Dat is niet primair een *geluksgevoel*, waar we op gaan zitten wachten of het eens komt, maar het is een verklaring van Godswege. In de zaligsprekingen komt dat duidelijk uit. Men zegt dikwijls dat de Here Jezus daar algemene spreuken gaf, iets als een abstracte verklaring, die je verder uit moet werken. Maar 't is zo, dat Hij het volk vóór Zich zag, discipelen en vijanden en beide aansprak. Jullie, discipelen, gelukkige mensen ben je, ondanks armoede, veel om te treuren, al word je vervolgd. En jullie, farizeeën en wetgeleerden: wee u, ge hebt het hier goed (menen jullie) maar je kunt de toekomst duchten! Het gaat hier niet over alle armen, alle verdrukten in de wereld, zoals

toen (en nu) zo graag gezegd wordt, maar bijzonder over de rechtvaardigen, de reinen van hart. Constateer ze dat van zichzelf, als ze hun innerlijk leven (hun „geloofsleven”) onderzocht hebben? Nee, toch. Langs die weg kom je er nooit. Wiens hart is zuiver? Altijd door zuiver? „De Schrift zegt het: Die geloven, die Zijn Woord gaarne aannemen, die leven onder de band van het verbond en wandelen in de paden des Heren, die tot Jezus kwamen als zijn discipelen; die arme en treurende en zachtmoedige en naar de gerechtigheid hongerende en barmhartige mensen, die door de wereld gehaat worden” dat is het volk Gods, de rechtvaardigen.

Velen tobben daarmee. Het is veel te gemakkelijk, het gaat toch zó maar niet? En de mens is – de eeuwen door – geneigd iets voor de HERE te willen betekenen. Het is niet enkel onder Israël, dat men Hem offers wilde aanbieden om Hem gunstig te stemmen.

En hiermee komen we bij hoofdstuk drie, waarin aandacht is gegeven aan „de gerechtigheid der rechtvaardigen”. Die ligt enkel in de Here Christus. Hij bracht een volkomen verzoening tot stand. Daar behoeft niets meer van de mens bij. Wel vraagt de HERE gehoorzaamheid. „Bekering is geen goedmaken, maar een wederkeren tot de Vader. En het *benaarstigen* in de heiligmaking is iets anders dan een streven om subjectief heilig te worden. (...) Het bukken onder Zijn wet is geen omkomen onder de wet (...) zulke onzin zegt Karl Barth, maar Gods Woord heeft geen dialektiek en paradoxen nodig om de waarheid te zeggen.” En verder „wil men ernst maken met de bekering (...) ook voor de vromen, dan moet men *de zonden noemen* en niet in de lucht praten”. „Om God te rechtvaardigen als de God vol majesteit (...) slaat moderne prediking er dapper op los tegen de eenvoudige schapen van

Christus' gemeente en roept ze toe — dat ze „de Here moeten dienen?” — neen, dat ze „beven” moeten. Om God te rechtvaardigen als de toornige tegen de zonde maken ouders hun vrome kinderen wijs, dat ze zich zullen bekeren — van dat en dat kwaad? — neen, dat ze „bekeerd” moeten worden en anders verloren gaan als er niets met hen gebeurt. Om God te rechtvaardigen als liefde, zegt men soms tot arme lijdens, die God niet kennen: wat God doet, is altijd goed voor ons. Maar onrecht spreken voor God is zeer gevaarlijk. Want Hij neemt daar geen genoegen mee. De geschiedenis van Job kan ons dat leren.”

Gerechtigheid in jezelf zoeken, wat is dat aantrekkelijk. En wat gebeurt dat soms met veel enthousiasme. De godsdienstige prestatie leeft nog altijd en heeft soms een grote plaats. Maar „Jesus vraag geen zalig worden door de eigen gerechtigheid. (...) Hij is de Zaligmaker, Hij alleen.”

de redactie ontving

Evert Kuijt, *Kleuterbijbel*, met kanttekeningen van Reint de Jonge — „De Kleuterbijbel is geschreven en getekend voor de kleine kinderen voor wie de bijbel en ook de kinderbijbel nog te moeilijk en te uitgebreid is. ... Om het gesprek wat te helpen leiden, zijn aan het eind van elk verhaal enkele eenvoudige vragen opgenomen”; ruim 190 pagina's, f 44,90; uitgever: Boekencentrum, Den Haag.

Ds J. J. Poort, *De zon wil ook door kleine raampjes schijnen* — artikelen die eerder in de Elisabethbode hebben gestaan; 104 blz., f 4,25; uitgave van Elisabethbode, Lochem.

Dr K. Deddens en drs M. K. Drost, *Balans van het oecumenisme* — „be knoopt overzicht van de geschiedenis van de Wereldraad van Kerken en ... evaluatie van de achtergronden en motieven van de oecumenische beweging.” 156 blz., f 19,50; uitgegeven door Boersma, Enschede.

Leo Bezemer en Henk Hoksbergen, *Brandend Zuid-Oost Azië*. De geschiedenis van Cambodja, Laos, Thailand en Vietnam. Een gebied, dat reeds eeuwen geteisterd wordt door oorlogsgeweld. Een menselijk drama zonder weerga. Bijna 100 pag., f 10,—; uitgegeven door Buijten en Schipperheijn, Amsterdam in samenwerking met Stichting Hulpverlening Zuid-Oost Azië, Groningen.

Overheid en Kunst, C. P. de Jong, W. L. Meijer, G. J. Nijhof, H. H. Sietsma en drs K. Veling, Publikatie van de Groen van Prinsterer Stichting — „Dit boekje beoogt niet een afgeronde politieke cultuurvisie te geven en presenteert geen pasklare oplossingen. Wel is getracht de proble-

men te signaleren en zo scherp mogelijk te omschrijven.”

Prof. dr W. H. Velema, *Democratisering van het onderwijs in bijbels licht*. — „Deze brochure bevat de tekst van de rede door prof. Velema uitgesproken op het onderwijscongres van het 'Verband van Scholen van Gereformeerde Belijdenis', 15 maart j.l.” 12 blz., prijs f 3,—; bij afname van 5 ex. of meer f 2,50 per ex. Te bestellen door overmaking van het bedrag op girorekening 2540141 ten name van Penningmeester van het Verband van Scholen van Geref. Belijdenis, Stevinstraat 70, Scheveningen.

Schoolagenda, uitgave van de Vuurbaak, Groningen in samenwerking met het Wereld Natuur Fonds; thematekst: „Bedreigde dieren” (N. v. Loo); vormgeving: Dick Muileman en Wim van Itersen; f 5,90.

Reinhold Ruthe, *Is ziekte een noodlot?*, Psychosomatische problemen in de pastorale zorg — uit de serie Pastorale Handreiking no. 17; de schrijver „tekent in dit boek de mens als psychosomatische eenheid en laat duidelijk zien hoe deze nauwe samenhang van het psychische en het lichamelijke zich manifesteert ingeval van lijden, ziekte en sterven”; 164 blz., f 19,90; Voorhoeve, Den Haag.

Michiaki Horie, *Kortsluiting*. Kunnen psychische storingen worden vermeden — uit de serie Pastorale Handreiking no. 18; „aan de hand van talrijke voorbeelden uit zijn jarenlange praktijk als zenuwarts onthult de schrijver niet alleen de achtergronden van psychische storingen, maar laat hij ook zien welke mogelijkheden er voor de arts, de psycho-therapeut en de pastor zijn om mensen in hun gestoorde relatie met zichzelf en met anderen hulp te bieden”; ruim 100 blz., f 14,90; Voorhoeve, Den Haag.

Drs J. N. Nammensma, *Twijfelend geloven en gelovend twijfelen* — uit de serie Pastorale Handreiking no. 19; „Het bevat een pleidooi voor het inzicht dat zeer dikwijls twijfel werkelijk bij het geloof hoort en dat men als gelovige ook min of meer leren kan met de angst van de twijfel te leven”; 117 pagina's, f 15,90; Voorhoeve, Den Haag.

Adriaan van Lutsenburg Maas, *Gast onder gasten*. Een andere visie op mens en samenleving — „Het gevonden beeld van de gast en de uitwerking daarvan leiden ons denken naar zaken, belangrijker dan wat in programma's van politieke partijen staat — en wat daarin kan staan; belangrijker ook dan wat vandaag door sommigen als cultuur wordt beschouwd”, schrijft prof. dr J. Tinbergen in de inleiding op dit boek. Ruim 100 pag., f 17,50; Voorhoeve, Den Haag.

Loes Mali, *Het leven beleven*, enige wegen tot positief denken — „Uitgaande van de joods-christelijke schepingsgedachte 'we mogen er zijn', is de schrijfster in dit boek op zoek naar de positieve mogelijkheden van ons mens-zijn, met name in onze relatie met anderen.” 100 blz., f 15,—; Voorhoeve, Den Haag.

Informatieboekje voor de nederlandse gereformeerde kerken 1980, onder redactie van ds G. Janssen; 160 pag., f 9,90; Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

J. Knigge, *Marxisme in meervoud*, Van ideologie naar macht, kleinbeeldcahier no. 5 — „De auteur laat zien hoe in onze eeuw het marxisme in verschillende delen van de wereld in de praktijk is en wordt gebracht en vooral welke veranderingen de ideologie daarbij onderging”; vooral ter bestudering in het voortgezet onderwijs; 120 pagina's, f 14,75; uitgeverij De Vuurbaak, Groningen.

De mogelijkheid bestaat dat er op één of meerdere van deze aankondigingen in een bredere recensie wordt teruggekomen.

kerknieuws

Urk — Ds P. Velthuizen uit Maas-sluys heeft het beroep naar Urk aangenomen.

Ambtsjubileum ds J. W. Verheij — uit het verslag van de gemeente te Den Haag citeren we. Het was 27 oktober j.l. veertig jaar geleden, dat ds Verheij in het ambt van predikant werd bevestigd. De gemeente van 's-Gravenhage is de Heere dankbaar voor de arbeid, die ds Verheij vanaf 1952 in onze gemeente heeft mogen verrichten, eerst in die van 's-Gravenhage-Loosduinen, daarna in de samengevoegde gemeente 's-Gravenhage. Moge hij van de Heere nog veel goede jaren ontvangen. In verband hiermede heeft het voorgaan van ds Verheij in de dienst van 26 oktober een bijzonder karakter gehad.

Katwijk/Alphen — De kerkeraden van de Ned. Geref. Kerk te Alphen a.d. Rijn en die te Katwijk hebben besloten gezamenlijk een predikant te beroepen. Katwijk is vacant door het vertrek van ds G. Roukema naar Lelystad, Alphen a.d. Rijn heeft na de scheuring nog geen eigen predikant gehad.

Uit het verslag van de gemeente te Alphen citeren we: Zoals u wellicht weet, heeft ds G. Roukema van Katwijk het beroep, dat de kerk te Lelystad op hem uitbracht, aangenomen. In verband met deze aanstaande vacature te Katwijk en onze tot dusverre mislukte pogingen om tot het beroepen van een part-time predikant te komen, heeft de kerkeraad gemeend zich tot onze zusterkerk te Katwijk te moeten wenden met het verzoek eens samen over onze gezamenlijke problemen na te denken. Als gevolg daarvan heeft dinsdagavond 9 september een ontmoeting tussen onze kerkeraad en een delegatie van de broeders uit Katwijk plaatsgevonden. Deze ontmoeting verliep in een allerhartelijkste en plezierige sfeer en al snel bleek dat we elkaar erg snel zouden vinden. Het gevolg van deze bespreking nu is dat de kerkeraad van Katwijk aan de gemeente daar zal voorstellen samen met Alphen a.d. Rijn een predikant te beroepen.

Zoetermeer — Uit het kerkeraadsverslag van de gemeente te Zoetermeer citeren we: Kontakt Chr. Gereformeerden: Op woensdag 17 september

vond een ontmoeting plaats tussen de kerkeraad van de Chr. Geref. en onze kerkeraad. Het was de eerste ontmoeting sinds de Chr. Geref. zich als zelfstandige kerk in Zoetermeer instueerden. Het was verblijdend dat het gesprek over de aan de orde gestelde punten in broederlijke geest kon plaatsvinden. Van beide kanten werd het verloop van het gesprek positief ervaren. Op 25 februari 1981 komen D.V. beide kerkeraden opnieuw bijeen. Onze kerkeraad zal dan als gastheer optreden.

Aalten/Winterswijk — Ds Bakker van Enschede heeft een beperkt consulentchap op zich genomen. De kerk van Neede heeft ds Janssen te Nijverdalen bereid gevonden tot hulp in speciale gevallen.

Afgestudeerd — Aan de Theologische Hogeschool te Apeldoorn zijn geslaagd voor het kandidaatsexamen: P. H. J. Krol, IJsselstraat 127 te Apeldoorn en J. D. Smit, Dr. Hermansstraat 13 te Driebergen.

Haarlem — Scriba: P. P. Antuma, Velserburch 32, 1981 AG Velsen-Z., tel. 02550-18400.

Praeses: G. J. Bosker, Frans Netscherstraat 12, 2024 KS Haarlem, tel. 023-250479.

Penningm.: W. A. Verburg, Rijksstraatweg 221, 2024 DG Haarlem, tel. 023-255911.

Zendingsscriba: H. J. Bouhuis, Roemer Visscherstraat 7, 2026 TK Haarlem, tel. 023-371334.

Utrecht — Overgenomen uit het kerkblad van Utrecht, sept. '80: Kontakt met Christelijk Gereformeerde Kerk. Zoals u hebt aangekondigd gezien zal a.s. zondag ds H. van Mullingen, predikant van de Chr. Geref. kerk in onze stad, voorgaan in de morgendienst. Daarmee is opnieuw een belangrijke stap gezet in het kontakt tussen de Chr. Geref. kerk en ons.

Het vloeit voort uit de totale wederzijdse erkenning als zustergemeente. Die erkenning komt tot uiting in het wisselen van voorgangers in elkaars diensten.

Wij zijn dankbaar dat er zo ook tekenen zijn van een groeiende één-wor-ding van allen, die Gods Woord serieus nemen en Jezus Christus belijden.

De bedoeling van onze wederzijdse kontakten is niet versmelting. Wij gaan in wederzijdse erkenning ieder voort op onze eigen weg in dienst aan de Heer. Maar wel is het een grote steun om op sommige punten met elkaar samen te werken (ik denk vooral aan de evangelisatie) en de gemeenschap in Christus met elkaar te beleven.

Het ruilen van voorgangers op deze zondag is van dit laatste een uitdrukking. Ook staan wij er voor open dat er nog meer terreinen zijn waarop wij gemeenschappelijk zouden kunnen (gaan) optrekken. Ik denk aan gemeentelijke bijbelkringen en eventueel gezamenlijke wijkvondten. In De Bilt/Bilthoven gebeurt zo iets al wel eens. Wie weet een idee voor b.v. Nieuwegein?

Bovenal zijn wij de Here dankbaar dat er na tijden van kerkscheuring, nu tijden aangebroken zijn van één-wor-ding en heling. W. G. Rietkerk

Diakonale konferentie — Op zaterdag 15 november a.s. wordt in het kerkgebouw van de Doopsgezinde gemeente, Weverstraat 15 te Arnhem,

de jaarlijkse diakonale konferentie gehouden.

Het thema voor deze konferentie is: „De hulpverlening door diakenen” naar aanleiding van een door de „Stichting Anno 1970” gehouden enquête. Door middel van een referaat, groepsdiscussie en een forumdiscussie (ds J. Kranenburg, ds J. A. de Vries, drs W. J. Moggré en de heer F. van Gorkum) zullen we dit onderwerp bespreken.

Iedereen, ook niet-diakenen, zijn van harte welkom.

U kunt zich opgeven bij: de heer H. W. Boxman, Beatrixstraat 42, 6824 LR Arnhem.

De konferentie begint om 10.00 uur. Nadere inlichtingen kunt u krijgen bij J. Dorr, tel. 040-111481.

Predikantenkonferentie — Op donderdag 13 november a.s. wordt de predikantenkonferentie gehouden in Eck en Wiel.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Enige jaren geleden is er een geslaagde predikantenkonferentie geweest in de Kapel van l'Abri in Eck en Wiel. Wij willen u dit jaar opnieuw uitnodigen tot zo'n conferentie. Er is overleg geweest met het comité, dat in de regel de organisatie van een predikantenkonferentie op zich neemt en deze stelt zich geheel achter onze uitnodiging op. Het zal dit jaar de enige predikantenkonferentie zijn, die er georganiseerd wordt.

We stellen ons voor de dag te beginnen om 10.30 uur met koffie in de Kapel van l'Abri, Burg. Verbrughweg 16, Eck en Wiel (gem. Maurik, vanuit het Noorden te bereiken via het pont in Amerongen).

's Morgens zal voor ons spreken drs H. G. Geertsema over het thema: Kan God lijden?

Op 12 december a.s. hoopt de spreker te promoveren op een proefschrift dat handelt over o.a. de theologie van J. Moltmann. U herkent in dit thema de titel van één van diens boeken: De gekruisigde God (Ambo). Omdat weinigen in ons midden zich zo diepgaand hebben beziggehouden met de moderne theologie, hebben wij hem gevraagd om die dag ons tot gids te willen zijn.

Wie verder voorstudie wil doen, leze het artikel van A. van Egmond in G.T.T. aug. '79: 'Theopaschitische tendenzen in de naoorlogse theologie'. Na een maaltijd die in l'Abri voor u wordt klaargemaakt, hopen we 's middags een discussie te hebben naar aanleiding van de lezing. Einde plm. 4 uur.

Voor de kosten van deze dag hopen wij op diezelfde dag een collecte te houden.

Hartelijke groeten, in Christus verbonden, namens Stichting l'Abri-Nederland,

W. G. Rietkerk, Lamérislaan 33,
3571 LA Utrecht, tel. 030-718327
N. Cornelisse, Burg. Verbrughl.16
Eck en Wiel, tel. 03449-1914

P.S. Wie mee wil helpen met het bakken van cakes e.d. ter voorbereiding van die dag (graag!) belle Greta Rietkerk (030-718327).

WIE KAN MIJ HELPEN AAN WERK?

Onderwijzeres, 21 jaar, wil graag aan de slag.

Volledig bevoegd; aantekening j, k, r; diploma Bijbels Onderwijs. Specialisatie tekenen, rekenen.

Belijdend lid Nederlands Gereformeerde Kerk.

V. J. Bakker,
Richard Holstr. 2, 7521 DD Enschede
Telefoon 053-312176.

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van onderstaande bestelbon kunt u verschillende door „Opbouw” uitgegeven en binnenkort uit te geven brochures bestellen. Alle prijzen zijn exclusief portokosten! De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

Administratie Opbouw,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgaven ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

Deel 4 in de **Zilver schoonreeks** is nu verschenen!

J. van Delden

HET DERDE LAND

Het derde land is een bundel eenvoudige religieuze poëzie uit zeven eeuwen, waarbij de nadruk ligt op de laatste honderd jaar.

De **Zilver schoonreeks** is een serie met zorg gekozen boekjes. Ze zijn gebonden en voorzien van een fraai zilverstempel. Hierdoor zijn ze ook zeer geschikt als geschenkartikel. Prijs per deel: f 12,50 (gebonden).

De Zilver schoonreeks is een nieuwe uitgave van:
UITGEVERIJ VAN WALRAVEN B.V.
Emmalaan 1, 7315 AK APELDOORN

(verkrijgbaar bij de boekhandel)

Straks studeren?

De Evangelische Hogeschool biedt een éénjarige opleiding om aanstaande studenten geestelijk toe te rusten, zowel praktisch als theoretisch.

Het vakkenpakket omvat: Bijbelkennis en ethiek, wetenschapstheorie en wijsbegeerte, allerlei praktische vaardigheden zoals studietechniek, mondelinge taalvaardigheid, scriptieschrijven en een aantal keuzevakken.

Daarnaast verzorgt de EH een driejarige opleiding Christelijke Journalistiek, inclusief stages en excursies. Het doel daarvan is studenten voor te bereiden op de uitoefening van een beroep op het brede terrein van de communicatie.

Uitgangspunt van de EH is Gods Woord, dat ook voor de wetenschapsbeoefenaar een licht op zijn pad is.

Vraag vrijblijvend een studiegids aan!

Evangelische Hogeschool
Postbus 957, 3800 AZ Amersfoort
Telefoon: 033-621731

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Gaarna ontvang ik:

- ex. Prof. C. Veenhof, Jona (Hulp bij Bijbelstudie) à f 1,50
- ex. Drs. H. de Jong, Ongehuwd samenwonen à f 2,60
- ex. Prof. Dr. B. Goudzwaard, Drs. H. de Jong en Prof. Dr. Ir. E. Schuurman, Het kernwapenvraagstuk (48 pag.) à f 2,50
- ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag., gebonden uitgave) à f 10,—

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening:

.....